

XUFIYONA IQTISODIYOTNI OLDINI OLISH VA UNGA QARATILGAN CHORA TADBIRLAR

Xusnora Abdinabiyeva Sherali qizi

Toshkent viloyati soliq boshqarmasi qo'shilgan qiymat solig'i bo'limi hodimi

Annotatsiya: *Yashirin iqtisodning oldini olish rasmiy iqtisodiy tizimdan tashqarida faoliyat yurituvchi, soliq to'lashdan bo'yin tovlash, pul yuvish va qora bozor operatsiyalari kabi noqonuniy moliyaviy faoliyatni cheklash bo'yicha strategiya va siyosatlarni amalga oshirishni o'z ichiga oladi. Asosiy chora-tadbirlar qatoriga me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish, moliyaviy operatsiyalarda shaffoflikni oshirish va huquqbuzarlarni kuzatish va jinoiy javobgarlikka tortish uchun xalqaro hamkorlikni rivojlantirish kiradi. Hukumatlar va moliya institutlari shubhali faoliyatni aniqlash va jinoiy daromadlarni legallashtirishga (AML) va terrorizmni moliyalashtirishga (CTF) qarshi kurashish qoidalariga rioya etilishini ta'minlash uchun blokcheyn va AI kabi ilg'or texnologiyalardan foydalanishi kerak. Yashirin iqtisodni yo'q qilish va adolatli va shaffof iqtisodiy muhitni ta'minlashda jamoatchilikni xabardor qilish kampaniyalari va moliyaviy jinoyatlar uchun qattiqroq jazo choralari ham muhim rol o'ynaydi.*

Kalit so'zlar: *Soliq to'lashdan bo'yin tovlash, Yashirin iqtisodiyot, Qora bozor, Norasmiy iqtisodiyot, Normativ muvofiqlik, Moliyaviy shaffoflik, Soliq firibgarligi, Noqonuniy savdo, Soya iqtisodiyoti, Naqd pul operatsiyalari, Kriptoalyutani tartibga solish, Moliyaviy jinoyatlar, Normativ nazorat.*

KIRISH

Ko'pincha yashirin yoki yashirin iqtisodiyot deb ataladigan maxfiy iqtisodiyot hukumatga xabar berilmaydigan barcha iqtisodiy faoliyatni o'z ichiga oladi va shuning uchun soliq va tartibga solishdan qochadi. Ushbu yashirin sektor giyohvand moddalar savdosi, fohishalik va kontrabanda kabi noqonuniy faoliyatni, shuningdek radar ostida olib boriladigan qonuniy faoliyatni, masalan, mustaqil ish yoki norasmiy mehnatdan olingan daromadlarni o'z ichiga oladi. Yashirin iqtisod butun dunyo bo'ylab hukumatlarga jiddiy qiyinchiliklar tug'diradi, davlat daromadlariga putur etkazadi, iqtisodiy ma'lumotlarni buzadi va jinoyatchilik va korrupsiyaga yordam beradigan muhitni kuchaytiradi. Ushbu maqola maxfiy iqtisodiyotning ko'p qirrali tabiatini o'rganadi va uning oldini olish bo'yicha keng qamrovli strategiyalarni taklif qiladi.

Yashirin iqtisodiyotni tushunish: Yashirin iqtisodiyot rasmiy organlar tomonidan aniqlashdan qochadigan iqtisodiy faoliyat bilan tavsiflanadi. Ushbu faoliyatni ikkita keng toifaga bo'lish mumkin:

1. Noqonuniy faoliyat: Bularga giyohvand moddalar savdosi, odam savdosi va noqonuniy savdo kabi jinoiy korxonalar kiradi.

2. Norasmiy, lekin qonuniy faoliyat: Ular soliq, ijtimoiy sug'urta yoki mehnat qonunchiligi maqsadlari uchun deklaratsiya qilinmagan qonuniy iqtisodiy faoliyatni, masalan, deklaratsiya qilinmagan ish yoki naqd pul operatsiyalarini o'z ichiga oladi.

Sabablari va oqibatlarini ya'ni yashirin iqtisodiyotning tarqalishi turli omillar bilan ta'minlanadi:

- Yuqori soliqqa tortish va tartibga solish: Haddan tashqari soliq stavkalari va og'ir tartibga soluvchi bazalar biznes va jismoniy shaxslarni rasmiy iqtisodiyotdan tashqarida ishlashga undaydi.

- Hukumatga ishonchning yo'qligi: Fuqarolar hukumatni korrupsiyalashgan yoki samarasiz deb bilsalar, ular soliq va tartibga solish majburiyatlarini kamroq bajarishadi.

- Iqtisodiy qiyinchilik: Iqtisodiy tanazzul davrida odamlar o'z pullarini qondirish uchun yashirin iqtisodiyotga murojaat qilishlari mumkin.

Yashirin iqtisodiyotning oldini olish: Yashirin iqtisodiyot kontseptsiyasi, shuningdek, yashirin yoki yashirin iqtisodiyot sifatida ham tanilgan, rasmiy tartibga solinadigan iqtisodiy tizimdan tashqarida ishlaydigan bir qator iqtisodiy faoliyat turlarini o'z ichiga oladi. Bu giyohvand moddalar savdosi va pul yuvish kabi noqonuniy faoliyatni, shuningdek, ro'yxatdan o'tmagan mehnat va ro'yxatga olinmagan biznes operatsiyalari kabi soliq maqsadlari uchun xabar qilinmagan qonuniy faoliyatni o'z ichiga olishi mumkin. Yashirin iqtisodiyotning oldini olish iqtisodiy barqarorlikni, adolatli raqobatni va samarali boshqaruvni ta'minlash uchun juda muhimdir. Ushbu maqola maxfiy iqtisodiyotning oldini olish strategiyalarini o'rganadi, siyosatchilar, biznes va jamiyat uchun oqibatlarini yoritadi.

Yashirin iqtisodiyotning oldini olish strategiyalari

1. Soliq islohoti va soddalashtirish

Yashirin iqtisodga qarshi kurashning samarali usullaridan biri keng qamrovli soliq islohotidir. Soliq kodeksini soddalashtirish, soliq stavkalarini pasaytirish, adolatli va shaffof soliq ma'muriyatchiligini ta'minlash qonunchilikka rioya qilishni rag'batlantirishi mumkin. Kamroq soliq yuki soliq to'lashdan bo'yin tovlash rag'batini pasaytiradi, shaffof tizim esa davlat institutlariga ishonchni mustahkamlaydi.

2. Normativ-huquqiy bazani takomillashtirish

Tartibga solish jarayonlarini soddalashtirish va byurokratik qog'ozbozlikni kamaytirish biznesning rasmiy iqtisodiyot doirasida faoliyatini osonlashtirishi mumkin. Hukumatlar muvofiqlikni ta'minlash bilan birga biznesning o'sishiga yordam beradigan tartibga solish muhitini yaratishga intilishi kerak. Bunga quyidagilar kiradi:

- Biznesni ro'yxatdan o'tkazishni soddalashtirish: Tadbirkorlik faoliyatini boshlash va ro'yxatdan o'tkazishni osonlashtirish tadbirkorlarni ochiq faoliyat yuritishga undashi mumkin.

- Muvofiqlik xarajatlarini kamaytirish: me'yoriy hujjatlarga rioya qilish bilan bog'liq xarajatlarni minimallashtirish korxonalarining qoidalardan qochishga intilishini oldini oladi.

3. Huquqni muhofaza qilishni kuchaytirish

Yashirin iqtisodiyotni tashkil etuvchi noqonuniy faoliyatning oldini olishda samarali huquqni muhofaza qilish muhim ahamiyatga ega. Bunga quyidagilar kiradi:

- Kengaytirilgan kuzatuv va monitoring: Iqtisodiy faoliyatni kuzatish va kuzatish uchun texnologiyadan foydalanish yer osti tarmoqlarini aniqlash va demontaj qilishga yordam beradi.

- Qonunga rioya qilmaslik uchun jarimalarni oshirish: soliq to'lashdan bo'yin tovlaganlik va noqonuniy faoliyat uchun qattiqroq jazo choralarini qo'llash to'xtatuvchi omil bo'lishi mumkin.

4. Moliyaviy inklyuziyani rag'batlantirish

Moliyaviy inklyuzivlik tashabbuslari norasmiy iqtisodiy faoliyatni rasmiy sektorga olib kirishi mumkin. Bank xizmatlari, kredit va raqamli to'lov tizimlaridan foydalanishni ta'minlash ko'pincha hisobot berilmaydigan naqd pul operatsiyalariga bo'lgan ishonchni kamaytirishi mumkin. Bunga quyidagilar kiradi:

- Bank xizmatlarini kengaytirish: banklarni kam ta'minlangan shaxslar va kichik biznes uchun mo'ljallangan xizmatlarni taklif qilishni rag'batlantirish.

- Raqamli to'lovlarni rag'batlantirish: naqd pulga asoslangan operatsiyalarni kamaytirish uchun raqamli to'lov platformalaridan foydalanishni rag'batlantirish.

5. Jamoatchilikni xabardor qilish va tarbiyalash

Rasmiy iqtisodiyotda ishtirok etishning afzalliklari va maxfiy iqtisodiyot bilan bog'liq xavflar haqida jamoatchilikni xabardor qilish juda muhimdir. Aholini tushuntirish kampaniyalari soliqqa rioya qilish muhimligini va yashirin iqtisodiyotning jamiyatga salbiy ta'sirini ko'rsatishi mumkin.

XULOSA

Yashirin iqtisodiyotning oldini olish ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi, bu uning asosiy sabablarini ko'rib chiqadi va shaffoflik va muvofiqlikni ta'minlash uchun samarali strategiyalarni amalga oshiradi.

Soliq islohoti, me'yoriy-huquqiy hujjatlarni soddalashtirish, huquqni qo'llash tizimini kuchaytirish, moliyaviy inklyuzivlik va xalq ta'limi sohasi ushbu kompleks yondashuvning muhim tarkibiy qismidir.

Yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashish orqali hukumatlar davlat daromadlarini yaxshilashi, adolatli iqtisodiy amaliyotlarni ta'minlashi va yanada adolatli va farovon jamiyatni rivojlantirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xalqaro valyuta jamg'armasi. (2018). Dunyo bo'ylab soyali iqtisodiyot: biz so'nggi 20 yil ichida nimani o'rgandik? XVF ishchi hujjati.

2. "O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi, Jahonbanki, Markaziy Osiyo Mintaqaviy ekologik markazi, 2022-yil. O'zbekistonda "Yashil" O'sish va Iqlim O'zgarishi bo'yicha Siyosiy Muloqotlar Turkumi: Ishlar To'plami. Jahon banki: Washington D.C."

3. Alm, J. va Embaye, A. (2013). Dunyo bo'ylab yashirin iqtisodiyotni baholash uchun dinamik panel usullaridan foydalanish, 1984-2006. Davlat moliyasi sharhi, 41(5), 510-543.

4. Xoshimova S.N. Yashil iqtisodiyot tarakkiyot garovi. /Tadbirkor.No3, 2022 y